

ZAPISKI IN GRADIVO

TRIJE SLOVENSKI TEKSTI V HIŠNEM ARHIVU KROGARJA IZ OPAL NAD ŽIRMI

VINKO DEMŠAR

Pomladi 1977 je Loški muzej pri zbiranju raznovrstnih muzealij dobil na vpogled in v prevajanje čez sto raznovrstnih pravnih spisov hišnega arhiva Mlakarjevih, vulgo Krogar iz Opal 11 nad Žirmi. O teh sem že pisal v Loških razgledih.¹ O vsebini tega arhiva bi bilo moč pisati z različnih vidikov. Tu želim predvsem opozoriti na slovensko prisego iz leta 1798, prepis dela Svetega pisma (pasijon) Jakoba Bogataja-Krogarja iz leta 1839 in listič s podatki o vremenu ter svetopisemskim naukom iz okoli leta 1840.

PRISEGA IZ LETA 1798

Sestavni del nemškega zaprisežnega zapisnika (*Iuramentsprotokol*) je slovenska prisega Maruše Jereb, poročene Bogataj, iz Opal 7 nad Žirmi. S to prisego je hotela, če se držim formulacije dokumenta, postaviti pravno zadevo zaradi dolga, ki ga ji je po njenem mnenju dolgoval Urban Sedej ali Kavčič, v povprejšnje stanje zaradi pretečenega roka (wegen einer Restitution). S svojim možem Urbanom je 30. marca 1798 prisegla pred loškim sodnikom (*Justitiär*) Andrejem Alojzijem Prešernom.

Izpostavljenost žene Maruše ne bi bila razumljiva, če ne bi vedeli, da je bila edinka in edina dedinja Urbana in Urše Jereb na Opalah, pri Krogarju (lahko je bil rojen še kdo drug, a iz spisov to ni razvidno). Oče Urban je umrl 28. maja 1753 star 35 let. Vdova Urša se je ponovno omožila z Blažem Bogatajem. V tem zakonu se jima je rodil sin Tomaž. Okoli sedemdesetih let 18. stoletja se je Maruša poročila in iz dokumentov je razvidno, da so bili iz tega zakona rojeni trije otroci: najstarejši Luka, rojen leta 1779, nato pa še Nikolaj in hči Maruša.

Tekst pred samo prisego pravi, da se Maruša Jereb sklicuje na dokaze, podane že 22. marca 1798, in da je tu prisegla skupaj s svojim možem po predloženem zaprisežnem obrazcu (... *ihr aufgetragenen Eid nach folgender Eidesformel ablegen*). Prisoten je bil še pisar Andrej Kallan, ki je namesto njiju podpisal prisego. Iz uvodnega teksta spoznamo, da so imeli na sodišču že pripravljene slovenske prisega v obliki obrazca. Znano je, da so imeli na večjih sodiščih posebne zaprisežne knjige (*Iuramentsbuch*), ki so imele prisežne formularje za razne stanove in poklice v raznih jezikih. To poznamo tudi iz poslovanja ljubljanskega magistrata. Prav zaradi obrazca lahko sklepamo, da je ta zapis slovenske prisega starejši kot šele iz leta 1798.

Prisega je zanimiva z več vidikov. Jezikoslovci naj jo obdelajo po svoje. Tudi s pravnega vidika jo je

težko interpretirati. Na vsak način se pri tej prisegi že pozna razvoj pismenosti, ker naj bi jo zakonca na koncu podpisala. Verjetno — poznamo premalo priseg, da bi lahko postavil trditev — da priseg pred tem časom niso podpisovali, da je zadoščal določen obred brez podpisovanja. Menim pa, da je tako.

Druga zanimivost je v tem, da je na prvem mestu poudarjena žena. Vzrok temu je pojasnjen že spredaj. Zanimivo je tudi to, da je to skupna in hkratna prisega za dve osebi, za ženo in moža. Mogoče bodo drugi dokazali, da je bilo to običajno. Težko si je predstavljati, da dva v tej obliki hkrati prisegata. Logično je tudi zaradi tega, ker sta bila Maruša in njen bodoči mož še otroka in slednji še ni bil pri Krogarju. Njen oče je takrat posodil 70 ogrskih dukatov. Ne vem, kakšen je bil običaj drugod, v našem primeru je vredno povedati, da je prisega sestavni del zapisnika in ni prevedena v nemščino. Pisar in sodnik v Škofji Loki sta znala slovensko. Mimogrede naj bo še omenjeno, da je prisega idrijskega sodišča iz leta 1831, napisana v nemškem jeziku, v arhivu Krogarjevih. Po končanih Napoleonovih vojnah so namreč Opale sodile pod idrijsko sodišče.

Omenim naj še zmoto v štetju let. Krogarja tu prisegata, da je posodil oče Urban Jereb denar tri leta pred smrtjo. To pomeni leta 1749 ali 1750 (umrl je 28. maja 1753). V nadaljevanju teksta v nemščini zahtevata vrnitev denarja in obresti za 23 let. Če vzamemo kot začetek sklopa tega tožarjenja leto 1795, bi Urban Jereb posodil denar leta 1752. Če pa od leta zapisa te prisega odštejemo 23 let, dobimo leto 1754 oziroma 1755! Očitno so že pomešali čas dogajanj.

Iest Maruscha Jereb, jenu jest Urban Wogathay perschema Bugu u/iga mogozhnimu ena zhista, jenu re/hnizh = na per/ega, de /ma mi shele polete toshbi od 1te: Aug. 795. leta, po lete Verfarang (de)² od 25. Aug. 795, po letem Urthelm od 23.ten Aug. 796. jenu po letem Urthelm od 19. Juny 797. lete dne Prizhe Joanna Jereba, jenu Ursula Wogathay naidli, jenu de m(i)³ pred ta toshba od 1 Aug. 795. pred ta Verfaranga od 25.ten Aug. 795 pred letem dnech Urthelnach od 23 Aug. 796. jenu od 19. Juny 797. sa lete Prizhe nishma vedli, da lete prizhnati mogli, de je moj Maruscha Jerebu Votsha Urban Jereb Votschetu tega Supernka Gropa Kautschitschu 3 leta pred negova Shmertja 70. Slatu perke 4 od stu zimsha gothov posodu⁴, koker guishnu nem Bug pomagei, amen

Maruscha Jereb

Urban Wogathay beid durch mich

Andreas Kallan m: p: unterschrieben

PREPIS PASIJONA IZ LETA 1839

Kot drugi slovenski tekst naj omenim v zvezek vezanih 10 listov velikosti 20 x 24,5 cm. Listi niso foliirani. Spredaj manjka več listov, ohranjeni del pa je celota. Pisec se je podpisal in pripisal letnico: »1839 Jakob Bogathaj«.

Gre za tako imenovano evangelijsko harmonijo,⁵ v kateri je kombinacija evangelijev. Iz spodaj objavljene teksta je razvidno, da gre za pasjon (trpljenje) v začetku iz Lukovega, nato Janezovega in konec iz Matejevega evangelija. Mogoče je vmes tudi kaj iz Marka, tega nisem podrobneje raziskoval. Prav tako ni še ugotovljeno iz katere predloge je prepisovalec Bogataj prepisoval. Jezikovno je tekst zelo blizu Japljevemu prevodu Svetega pisma novega testamenta (1784). Podrobnejša analiza besed bo tudi pokazala, koliko je prepisovalec prilagajal besede (spreminjal) rovtarski govoricici, ki jo ima žirovski svet. Že bežen pregled da slutiti, da je to počel.

Začetek rokopisa (Lk 22, 6—)

inu on je njim be/edo dau inu je ji/kau perlosh-
no/t de bi ga njim bres hrupa isdau pri/shou je pak
dan opre/nih kruhou ob katerim /e je moglu veliko-
nozhnu Jagne saklati inu Jogri ...

Srednji del (Jn 18, 33—)

Si ti Kral zhes Jude Jesus je odgovoriu Govori/h tu
/am od /ebe ali /o tebi drugi odmene povidali. Pila-
tush je odgovo=riu Sim je/t en Jud Tvoj narod inu
vik/h i farji /o te = be meni zhes dali Kaj /iti /turiu
Jesus je odgovoriu Mo = je kraje/tvu ni od tige /veta
aku bi maje krale/tvu od tige /vejta bilu bi /e moji
/lushabniki ja bojvali de bi je/t Judam ne biu isdan
sdaj pak moje krale/tvu niod tod ...

Konec rokopisa (Mt 27, 64—66)

Zhes tri dni bom je/t gori u/tau Ukashi tedaj de /e
grob obvarje do tretjiga dne de kje nje = govi Jogri ne
pridejo inu ga neukradejo inu ne praujo lud/tvu On
je od mertuih u/tou inu de ne bo polledna smota hu-
j/h i kakor perva Pilatush pak je djau njim Vi imate
varihe pojnite obvarvajite kakor vi/ste Oni pak /o
prozh /hli /o grob obdali s varih i inu /a kamen sa
pezhatili 1893 Jakob Bogathaj

VREME OKOLI LETA 1840

Ohranjen je tudi listič, popisan na obeh straneh. Za 13 dni zapored piše, kakšno je bilo vreme. Ker je pisava tega lističa in zvezka o Kristusovem trpljenju ista in ker na eni strani lističa piše Wogathaj is Opale, na drugi pa Jakob, je sigurno, da je tudi ta listič iz druge četrtine 19. stoletja.

ta 1 dan vetar desh
ta 2 dan vetar jen ja/no
ta 3 dan /ever jen ja/no
ta 4 dan vetar jen desh

35
24
19
20
1839
ta 1 dan vetar desh
ta 2 dan vetar jen ja/no
ta 3 dan /ever jen ja/no
ta 4 dan vetar jen desh
ta 5 dan borja jen ja/no
ta 6 dan je mogla /tala jen /ever
ta 7 dan borja jen segre
8 dan borja in magla /tala
9 dan vetar in oblazhno desh
10 dan vetar in popoldne oblazhno
11
12 vetar in oblazhno

Zapis vremena o. 1840 (hišni arhiv Krogarja)

ta 5 dan borja jen ja/no
ta 6 dan je mogla /tala jen /ever
ta 7 dan borja jen segre⁶
8 dan borja in magla /tala
9 dan vetar in oblazhno desh
10 dan vetar in popoldne oblazhno
11
12 vetar in oblazhno

Na drugi strani je napisana z zelo lepo pisavo sveto-
pisemska misel (2 Kor 5, 10):

V/i moremo rasodeti biti pred, /tolam /odnim Kri/-
tu/ovim de /lehern prejme potem koker je v /vojim
la/tenim tele/ u dobro al hudo /toril

OPOMBE

1. Vinko Demšar: Krogarjeva domačija v Opalah, Loški razgledi 33, Škofja Loka 1986, str. 75—84. — 2. Beseda »de« je v originalu prečrtana. Videti je, da je pričel latinsko, pa se je premislil in zapisal slovensko »od«. — 3. Manjka črka »i«, ker je na tem mestu papir uničen. — 4. Med »d« in »u« je packa črnila v velikosti male črke. Videti je, da v tej besedi ne manjka nobena črka, zato ne puščam praznega prostora. — 5. Zahvaljujem se dr. Francu Rozmanu, prof. Teološke fakultete v Ljubljani za pomoč pri identifikaciji teksta. — 6. Beseda »segre« je zelo slabo berljiva. Čitljivejšje črke so le »s« na začetku in »re« na koncu besede. Vmes so lahko dve ali tri črke; mogoče »eeja«. —

Nekaj literature o slovenskih prisegah:

P. Ribnikar: Slovenske podložniške prisege partimonialnega sodišča Bled, Lj. 1976, 102. str. — V. Oblak: Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja, Letopis MS, Ljubljana 1887, str. 259—315. — V. Pregelj: Dve slovenski prisegi iz leta 1715, Časopis za zgodovino in narodopisje II

(1905), str. 82. — F. Kotnik: Dvoje slovenskih fevdnih priseg, Časopis za zgodovino in narodopisje X (1913) str. 26—35. — Slovenščina v dokumentih skozi stoletja: Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije, Ljubljana 1971. — Iz roda v rod: Pričevanja o slovenskem jeziku, Razstava Arhiva SR Slovenije, Ljubljana 1982, str. 79.

POROČILA LJUBLJANSKIH POLICAJEV O PRESTOPKIH 1901—1914

ALENKA KAČIČNIK

ORGANIZACIJA MESTNE POLICIJSKE STRAŽE

Mestna policijska straža je bila organizirana za izvajanje policijske službe v upravnem področju »deželnega stolnega mesta ljubljanskega«, vzdrževali pa so jo na stroške mestne občine. Njena naloga je bila skrb za javni red in mir ter javno varnost, poleg tega pa je morala v smislu obstoječih zakonov podpirati oblast in njene organe pri opravljanju teh zakonov in naredb. Mestna policijska straža je bila podrejena županu in neposredno načelniku mestnega policijskega urada.

Za sprejem v mestno policijsko stražo so morali kandidati izpolnjevati določene pogoje:

- biti so morali avstrijski državljani;
- stari so morali biti najmanj 25 in največ 35 let;
- morali so biti v vsakem pogledu nekaznovani;
- biti so morali zdravi in krepki;
- popolnoma so morali govoriti slovensko in znati pisati in računati.

Pri tem so imeli prednost dosluženi podčastniki, tisti, ki so bili izobraženi, ki so razumeli več jezikov, ki so poznali ljubljanske mestne navade ali tisti, ki so izpolnili svojo vojaško dolžnost. Vsak kandidat je moral najprej prestati preizkusno dobo 1 leta, v tem času so ga teoretično in praktično učili o njegovih pravicah in dolžnostih, po preteku preizkusnega leta pa je moral kandidat opraviti izpit pred tričlansko komisijo. Stražniške vodje, nadstražnike in stražnike je nameščal občinski svet, provizorne stražnike pa župan na predlog načelnika policijskega urada. Ob namestitvi so morali stražniški vodje, nadstražniki, stražniki in poskusni stražniki priseči.

Prejemki stražniškega osebja

Prejemki stražniškega osebja so bili določeni s sklepom občinskega sveta na seji dne 11. novembra 1896. Stražniškim vodjem, nadstražnikom in stražnikom so izplačevali plačo po predpisih, veljavnih za mestne uradnike, provizornim stražnikom pa v dekurzivnih mesečnih obrokih. Za posebne službene opravke v

javnem interesu, ki so jih stražniki opravljali, so imeli določen cenik:

a) za nadzorovanje pri koncertih, javnih produkcijah, veselicah in slavnostih	80 kr.
b) za nadzorovanje pri gledaliških predstavah do 4 ur	35 kr.
nad 4 ure	50 kr.
c) za nadzorovanje pri plesih in plesnih veselicah do polnoči	80 kr.
po polnoči	1 goldinar 20 kr.
d) za pomoč pri eksekucijah, ki so jih določili na sodišču	50 kr.

Za spremstvo odgoncev so dobivali posebej določeno pristojbino. Vse pristojbine so bile enake za stražniške vodje, za nadstražnike in stražnike. Kdor pa se je pri delu posebno izkazal, je bil lahko pohvaljen ali pa je dobil denarno nagrado. Mestni policijski stražniki so praviloma stanovali v redarnici in v stražnicah, poročeni stražniki pa so z dovoljenjem lahko stanovali v svojih stanovanjih ali hišah.

Policijsko stražo so po potrebi razmeščali v več okrajev mesta, vsak okraj je imel svojo stražnico. Neposredni predstojnik stražnice je bil tisti nadstražnik, ki je bil določen za to, ali pa najstarejši stražnik.

Njihove pravice in omejitve

Člani policijske straže so imeli, kadar so opravljali službo, isto varstvo zakona, kot so jo oživale oblasti osebe in vojaška straža. Od vsakega so imeli pravico zahtevati, da se je pokoraval zakonitim odredbam. Člani policijske straže so se smeli ženiti le z županovim dovoljenjem. Stražniškim vodjem, nadstražnikom in stražnikom je dopust do treh dni dodeljeval načelnik policijskega urada, večdnevnega pa župan.

Kdor se je v službi posebno odlikoval, je bil lahko pohvaljen ali je lahko dobil denarno nagrado. Pohvale je izrekal in nagrade podeljeval magistratni gremij na predlog načelnika policijskega urada. Stroški